

BİBLİYOGRAFYA :

Enverî, *Düstûrnâme* (Melikoff), s. 84-85; Âşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 98; Neşrî, *Cihan-nümâ* (Taeschner), I, 19, 32; *Tevârîh-i Âl-i Os-mân* (nşr. F. Giese), Breslau 1922; Cezbî, *Vilâ-yetnâme-i Seyyid Ali Sultan*, Ankara Cebeci İl Halk Ktp., nr. 1189; R. Paret, *Die Legendäre maghâzi Literatur: Arabische Dichtungen über die muslimischen Kriegszüge zu Mohammeds Zeit*, Tübingen 1930; P. Wittek, *The Rise of the Ottoman Empire*, London 1938; a.mlf., "De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople", *REI*, XIII (1938), s. 1-34; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş, Cild I: En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar* (İstanbul 1946), İstanbul 1981, s. 333; G. Arnakis, *Hoi protoi ot-homanoi*, Atina 1947; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954; a.mlf., "The Question of the Emergence of the Ottoman State", *IJTS*, II (1980), s. 71-79; a.mlf., "The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium, and the Crusade", *Byzantinische Forschungen*, IX, München 1985, s. 179-217; a.mlf., "Osman Ghâzi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus", *The Ottoman Emirate (1300-1389)*, Resmo 1993, s. 77-100; A. Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihalıoğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Ankara 1956; M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 1959; A. Laiou, *Constantinople and the Latins*, Cambridge 1972; H. J. Kissling, *Rechtsproblematiken in den christlich-muslimischen Beziehungen, vorab im Zeitalter der Türkenkriege*, Graz 1974; R. Lindner, *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia*, Bloomington 1983, s. 1-38; a.mlf., "Stimulus and Justification in Early Ottoman History", *The Greek Orthodox Theological Review*, XXVII, Brooklyn 1982, s. 207-224; C. Imber, *The Ottoman Empire 1300-1481*, İstanbul 1990, giriş yazısı; a.mlf., "The Legend of Osman Gazi", *The Ottoman Emirate: 1300-1389* (ed. E. Zachariadou), Resmo 1993, s. 67-76; a.mlf., "Paul Wittek's 'De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople'", *Osm.Ar.*, V (1986), s. 65-81; a.mlf., "The Ottoman Dynastic Myth", *Turcica*, XIX, Paris 1987, s. 7-27; Cemal Kafadar, *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*, Berkeley 1995, tür.yer.; Feridun M. Emecen, "Gazâya Dâir-XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti", *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 191-197; Elizabeth Zachariadou, "Pachymeres on the 'Amourioi' of Kastamonu", *Byzantine and Modern Greek Studies*, III, Birmingham 1977, s. 57-70; Gyula Káldy-Nagy, "The Holy War (jihad) in the First Centuries of the Ottoman Empire", *Journal of Ukrainian Studies*, III/4, Edmonton 1979-80, s. 467-473; Ronald Jennings, "Some Thoughts on the Gazi-Thesis", *WZKM*, LXXVI (1986), s. 151-161; Şinasi Tekin, "XIV üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hal: Risaletü'l-İslâm", a.e., LXXVI (1989), s. 279-292; a.mlf., "XIV. Yüzyılda Yazılmış Gazilik Tarikası «Gaziliğin Yolları» Adlı Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Gazâ / Cihad Kavramları Hakkında", *TUBA*, XIII (1989), s. 139-204; a.mlf., "Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler", *TT*, XIX/109 (1993), s. 9-18; XIX/110 (1993), s. 73-80.

CEMAL KAFADAR

GAZÂLÎ

(bk. GAZZÂLÎ).

GAZÂLÎ, Deli Birader

(bk. DELÎ BİRADER).

GÂZÂN HAN

es-Sultânü'l-a'zam Gâzân
Mahmûd Hân b. Argun Hân
b. Abaka Hân el-İlhânî
(ö. 703/1304)

İslâmiyet'in İlhanlılar'ın
resmî dini olmasını sağlayan
İlhanlı hükümdarı
(1295-1304).

29 Rebülâhîr 671'de (23 Kasım 1272) Âbeskûn'da doğdu. İlhanlı Hükümdarı Argun Han'ın oğludur. Çocukluğunu dedesi Abaka Han'ın yanında geçiren Gâzân Han, Abaka Han'ın eşi Despina Hatun'un etkisinde kalarak Hristiyanlığa ilgi duymaya başlamışsa da dedesi ve babasının Budist olmasından dolayı gençlik yıllarında bu inancı benimsedi. Babası Argun'un İlhanlı tahtına çıkması (1284) üzerine Horasan, Mâzenderan ve Rey valiliğine getirildi ve bu görevini on yıl başarıyla yürüttü. Argun Han'dan sonra tahta çıkan Geyhatu Han'a karşı saltanat iddiasında bulunan Baydu İlhanlı tahtını ele geçirdi, ancak Gâzân Han Baydu'nun hükümdarlığını tanımadı.

Gâzân Han, kumandanlarından halasının kocası Nevruz Bey'in teşvikiyle Elburz'da Lâr vadisinde müslüman oldu ve Mahmud adını aldı (19 Haziran 1295). Kendisiyle birlikte yaklaşık 100.000 Moğol askeri de müslüman oldu. Bu sırada yirmi üç yaşında olan Gâzân Han'ın İslâmiyet'i kabul etmesinde Şeyh Sa'deddin İbrâhim b. Sa'deddin Hammûye el-Cüveynî'nin de önemli rol oynadığı bilinmektedir. Gâzân Han, Nevruz Bey başta olmak üzere İlhanlı devlet adamlarının kendisini desteklemeleri sonucunda Baydu'nun saltanat mücadelesini kaybetmesi üzerine ileri gelen devlet ve din adamları tarafından Tebriz'de törenle karşılandı (23 Zilkade 694/4 Ekim 1295). Daha sonra Karabağ'a gitti ve burada yapılan cülûs merasimiyle İlhanlı tahtına geçti (3 Kasım 1295). Bazı tarihçiler, İslâmiyet'i devletin resmî dini olarak kabul eden ve Moğollar arasında yayılma-

sını sağlayan Gâzân Mahmud Han'ın, Baydu ile mücadelesinde müslümanları kendi etrafında toplamak ve siyasî çıkar sağlamak amacıyla bu dini benimseyişini iddia ederlerse de Reşîdüddin onun samimi bir mümin olduğunu söyler. Gâzân Han müslüman olduktan sonra Budist heykellerinin yıkılmasını emretti. Budistler'i İslâm'a girmeye zorladı, hristiyan ve yahudilerin sokağa özel kıyafetlerini giyerek çıkmalarını istedi. Onun müslüman olmasıyla birlikte hükümdar ve diğer devlet adamlarıyla reâyâ arasındaki dinî ihtilâflar sona erdi. Müslüman halk baskı ve sıkıntılardan, ağır vergilerden kurtuldu. Gayri müslimlerden düzenli olarak cizye alındı. Moğollar yağmacılık ve katliamdan, yakıp yıkmaktan vazgeçip huzur ve sükûn içinde yaşamaya başladılar.

Gâzân Han'ın iktidara gelmesi, Argun Han'ın ölümünden sonra ortaya çıkan siyasî kargaşayı sona erdirdi. Merkezî otoriteyi güçlendirmek suretiyle ülkede huzur ve emniyeti sağlayan Gâzân Han, bu konuda önüne çıkan engelleri aşmak için zaman zaman sert tedbirler almakta da çekinmedi. Otoritesine engel gördüğü sivilleri ve askerî erkânı, hatta hânedan üyelerini bile idam ettirdi. Haklı haksız birçok insan, bu arada Nevruz Bey ile Vezir Hâce Sadreddin el-Hâlidî de hayatını kaybetti.

İlhanlı tahtında müslüman bir hükümdarın bulunmasına rağmen Anadolu'daki Moğol idaresinde bir değişme ve düzelme olmadı. Anadolu'daki İlhanlı valileri çeşitli bahanelerle Tebriz'e karşı isyan ettiler. 1296 yılında Moğol tümeninin kumandanı Tuğaçar'ın isyanını, ertesi yıl Moğol orduları başkumandanlığının kendisine verilmemesini protesto eden Baltu'nun, 1299 yılında da Baycu Noyan'ın torunu Sülemiş'in isyanları takip etti. Bu isyanlar Anadolu'nun perişan olmasına, halkın daha fazla ezilmesine sebep oldu.

Gâzân Mahmud Han, Memlûkler'in içinde bulunduğu karışıklık ve saltanat mücadelesini fırsat bilerek atalarının Memlûkler karşısında uğradığı yenilgilerin öcünü almaya teşebbüs etti. Memlûkler'in Gâzân Han'a muhalif Moğol kumandanlarını himaye etmeleri de onun intikam duygularını kamçıladi. Suriye ve Mısır'ı topraklarına katmak için büyük bir ordu ile yola çıkan Gâzân Han Bağdat'a vardığında Anadolu genel valisi Sü-

lemiş'in isyan ettiğini öğrendi; Suriye seferinden vazgeçerek kuvvetlerini bu âsi vali üzerine gönderdi. Ancak Süleymiş'in Mardin'i yağmalaması Gâzân Han'ın yeni bir Suriye seferine çıkmasına sebep oldu. Bu haber Kahire'ye ulaşınca Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun 1299 Eylülünde Mısır'dan hareket etti. Hama-Humus arasındaki Vâdilhâzindâr'da meydana gelen savaşı kazanan Moğol ordusu (22 Aralık 1299) ileri harekâta devam ederek Dimaşk'a girdi (Ocak 1300). Gâzân Han sonbaharda tekrar dönmek üzere Suriye'den ayrıldı. Ancak Dimaşk'ta bıraktığı kuvvetlerin kumandanı Kıpçak Memlükler'e itaat arz ederek 100 günlük bir aradan sonra şehirde hutbeyi tekrar el-Melikü'n-Nâsir adına okutmaya başladı. Bunun üzerine aradan beş ay geçmeden Suriye yeni bir Moğol saldırısına uğradı, fakat şiddetli soğuklar yüzünden sonuç alınamadı.

Altın Orda Hanı Taktaga, 1301 yılında Kuzey Azerbaycan'ı istilâ teşebbüsünde bulunduyorsa da başarılı olamadı. İki yıl sonra kalabalık bir elçilik heyeti göndererek Kuzey Azerbaycan üzerinde tasarruf hakkı istedi, Gâzân Han onun bu isteğini kabul etmedi. Çağatay şehzadeleriyle mücadele eden Gâzân'ın kardeşi ve Horasan Valisi Olcaytu, Ceyhun nehri geçerek Horasan'da yağma ve tahribatta bulunan Kutluğ Hoca kumandasındaki Çağatay Hanlığı kuvvetlerini geri çekilmek zorunda bıraktı.

Anadolu bu dönemde, Tebriz'deki İlhanlı hükümdarlarının isteğine göre tahatta çıkarılan veya azledilen Selçuklu sultanları tarafından idare ediliyordu. Gâzân Han, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud'u tahttan indirip (1296) III. Alâeddin Keykubad'ı (1298), bir müddet sonra onu da azlederek (1302) son Anadolu Selçuklu sultanı olarak kabul edilen II. Mesud'u tekrar tahta çıkardı.

Suriye ve Mısır'a hâkim olma arzusunun vazgeçmeyen Gâzân Han, 12 Nisan 1302'de Papa VIII. Boniface'ye mektup yazarak Memlükler'e karşı hristiyan devletlerin desteğini sağlamaya çalıştıysa da bir sonuç alamadı. Moğol ordusuyla Memlük kuvvetleri arasında Dimaşk yakınlarında meydana gelen savaş Memlükler'in zaferiyle neticelendi (2 Ramazan 702/20 Nisan 1303). Bu yenilgiye çok üzülen Gâzân Han, yeni bir sefere çıkma imkânı bulamadan 11 Şevval 703 (17

Mayıs 1304) tarihinde Kazvin civarında vefat etti. Vasiyeti gereği Tebriz'e götürülerek Şâmigâzân'da (Şenbigâzân) defnedildi. Saltanat süresinin kısa olması, başlattığı reformlardan çoğunun yarım kalmasına sebep olmuştur. Yerine geçen kardeşi Olcaytu Han iyi niyetli, fakat zayıf bir hükümdar olduğu için Gâzân Han'ın başlattığı önemli hizmetleri devam ettiremedi. Olcaytu'nun ardından çocuk denecek yaşta İlhanlı tahtına geçen Ebû Said Han döneminde devletin idaresi uzun süre birbirleriyle mücadele halinde olan devlet adamlarının elinde kaldı. Gâzân Han'ın ölümünden otuz bir yıl sonra İlhanlı Devleti'nin siyasi varlığı böylece sona erdi.

Azerbaycan ve Tebriz'de bulunan Budist mâbedlerini, bu arada babası Argun'un portresinin bulunduğu Tebriz'deki mâbedi de yıktırarak Müslümanlığın yayılmasına yardımcı olan Gâzân Mahmud Han zamanında İslâmiyet geniş ölçüde devlet desteği görmüş, başta Tebriz olmak üzere ülkede birçok dinî müessese kurulmuştur. Gâzân Han Sünnî-Hanefî olmakla beraber Şîî imamlarına ve âlimlerine hürmet eder, onlara düzenli maaş bağlar ve vergiden muaf tutardı. Şîîler'ce kutsal sayılan yerleri ziyaret eder, buralara başışta bulunurdu. Bundan dolayı bazıları onu Şîî zannetmişlerdir.

Gâzân Han'ın seleflerinden farklı bir yönü de tecrübeli devlet adamlarına itibar etmesidir. Bu sayede iktisadî ve içtimâî hayatı düzene sokmuş, kumandalara dirlikler tahsis ederek bozulan askerî disiplini yeniden sağlamıştır. Cengiz Han döneminde kurulup Ögedey ve Mengü kağanlar zamanında geliştirilen posta teşkilâtını ıslah etmiş, bu maksatla menzilhâneler kurarak ulakların buralarda kalmasını sağlamış, eskiden olduğu gibi evlere girip halkı rahatsız etmelerini yasaklamıştır. Zamanında basılan sikkelerin üzerinde Moğolca "Tengriyin kücündür" (Tanrı'nın gücü ile) ibaresiyle Arapça ve Tibetçe yazılar vardır. Sikkelerdeki bu ifadelerden, kendisini "semanın kudretiyle tahta çıkmış bir hükümdar" olarak tanımladığı anlaşılmaktadır.

Çin'deki Büyük Hanlığa tâbi olmaksızın çıkan ve sadece kendi adına hutbe okutup para bastıran Gâzân Han, başta maliye ve adliye teşkilâtı olmak üzere bozulmuş olan devlet kurumlarını yeni

baştan düzenledikten sonra tarımı teşvik edici tedbirler almış, toprağın verimini arttırmak için Azerbaycan ve İran'da sulama kanalları açtırmıştır. Çıkardığı bir kanunla yıllardan beri işlenmemiş toprakları topraksız köylülere dağıtmış ve onlardan ilk yıl için vergi almamıştır. Bu kanun gereğince sahipli olmasına rağmen işlenmeyen topraklar topraksız kimselere dağıtılmış, böylece halkın geçim sıkıntısı azaldığı gibi devletin de geliri artmıştır. Devlet memurlarının suistimallerini önlemek amacıyla hemen her alanda sıkı bir denetim sistemi geliştirilmiş, alınan tedbirler sayesinde devletin yıllık geliri 1700 tûmenden 2100 tûmene (yaklaşık 3 milyon altın) yükselmiştir. Tıp, astronomi, kimya ve el sanatları başta olmak üzere hemen her alanda ilerleme kaydedilmiştir. Tebriz civarında kurulan rasathânenin yanında bir de medrese açılmıştır. Çok sayıda köprü, mescid, kütüphane, medrese ve bahçe yapılmış, devlet merkezi Tebriz ve diğer İlhanlı şehirleri dinî ve sivil mimarinin şaheserleriyle süslenmiştir. Reşidüddin Fazlullah, şimdiye kadar yıkmaktan başka bir şey yapmamış olan Moğollar'ın inşaa faaliyetlerine bu dönemde başladıklarını söyler.

Gâzân Han, kendisi için Tebriz'in batısında ismine izâfeten Şâmigâzân adı verilen yerde bir türbe, etrafına da çeşitli hayır müesseselerinin inşaa edilmesini emretmiştir. Yapımına 16 Zilhicce 696'da (5 Ekim 1297) başlanan bu külliye Ebvâbü'l-bir, daha sonra da Gâzânîyye adı verilmiştir. Gâzânîyye'de bir cuma camii, bir hankah, Şâfiî ve Hanefîler için birer medrese, çocuklar için mektep, seyyidlerin kalması için dârüssiyâde, ayrıca dârüşşifâ, kütüphane, beytül-kârûn, beytül-mütevellî, havuzhâne, hamam ve rasathâne bulunuyor, masraflar külliyyeye tahsis edilen vakıfların gelirleriyle karşılanıyordu. Külliyenin tamamlanmasından sonra etrafında küçük bir şehir oluşmuş, buraya türbenin yapımından sonra Şenbigâzân denilmiştir (Fuâd Abdülmü'tî es-Sayyâd, s. 337).

Ayrıca ülkenin çeşitli yerlerinde çok sayıda hayır eseri yaptıran Gâzân Han bunlara vakıflar bağlamış, kimsesizlerin defin masraflarının sağlanması, fakir ve dul kadınlara yardım edilmesi, sâhipsiz çocukların yetiştirilmesi, köprü ve yolların tamir ve bakımı, hatta kış mevsiminde aç kalan kuşlara yem verilmesi

gibi çok çeşitli işlere kurduğu vakıflardan para ayırmıştır.

Gâzân Han yabancı ülkelerle diplomatik münasebetler kurmuş, Bizans İmparatoru II. Andronikos, Fransa Kralı IV. Philip, İngiltere Kralı I. Edward, Aragon Kralı II. James, Papa VIII. Boniface'e elçi göndermiş ve mektup teatisinde bulunmuştur.

Moğol tarihini çok iyi bilen Gâzân Mahmud Han insanlara kabiliyetlerine göre iş verirdi. Kaynaklarda kısa boylu, zeki, cesur, sabırlı, bilgili, sözünde duran, samimi, düşmanlarına karşı taviz vermeyen iyi bir kumandan ve âdil bir devlet adamı olarak tanıtılmakta, ana dili Moğolca yanında Türkçe, Arapça, Farsça, Çince, Tibetçe ve bir rivayete göre Fransızca (veya Latince) bildiği, tıp, astronomi, kimya ve tarihe karşı büyük ilgi duyduğu, sarayında âlim ve ediplerle seçkin simaların büyük itibar gördüğü kaydedilmektedir. Reşîdüddin Fazlullah, Gâzân Han'ın isteği üzerine yazmaya başladığı *Câmî'u't-tevârih* adlı meşhur eserinin I. cildini ona ithaf etmiştir. Bundan dolayı eserin ilk cildi *Târîh-i Gâzânî*, *Târîh-i Mübârek-i Gâzânî* veya *Dâstân-ı Gâzân Hân* olarak bilinir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Ferec, *Târih*, II, 647-659; Reşîdüddin, *Târîh-i Mübârek-i Gâzânî* (nşr. K. Jahn), London 1946, s. 96-102; Aksarâyi, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 186-206, 271-278, 295-300; Ebû'l-Fidâ, *el-Muḥtaşar*, IV, 22, 34, 48; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a'sâ*, VIII, 69-71; Makrîzî, *el-Ḥiṭaṭ*, I, 22; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, III, 212-214; Spuler, *İran Moğolları*, s. 104-118, 264-266, 342-350, 475-480; C. Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi* (trc. Neşet Çağatay), Ankara 1964, s. 234-235; Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1969, II, 141-144; a.mlf., *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 616-620; J. A. Boyle, "Dynastic and Political History of the Il-Khâns", *ChIr*, V, 378 vd.; Abdüsselâm Abdülazîz Fehmî, *Târîhu'd-devleti'l-Muḡûliyye fî İrân*, Kahire 1981, s. 190-214; Fuâd Abdülmü'tî es-Sayyâd, *eş-Şarku'l-İslâmî fî 'ahdi'l-İlhâniyyîn üsreti Hülâgü Hân*, Devha 1407/1987, s. 247-342; Hanêda Masashi, "Gâzâniyya in Tabriz", *The Proceedings of the International Conference on Urbanism in Islam*, Tokyo 1989, II, 283-299; İsmail Yiğit, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, s. 67, 71-73, 75, 141; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 67-69; Aydın Sayılı, "Gâzân Han Rasâthanesi", *TTK Belleten*, XL (1976), s. 625-640; W. Barthold, "Gazan", *IA*, IV, 729-730; a.mlf. — [J. A. Boyle], "Ghâzân", *EI*² (İng.), II, 1043.

ABDÜLKADİR YUVALI

GAZANFER

(الغزنفر)

Ebû Tağlib Uddetüddevle Fazlullâh
Gazanfer b. Nâsirüddevle
el-Hasen el-Hamdânî
(ö. 369/979)

Hamdânîler'in Musul emîri.

11 Zilkade 328'de (18 Ağustos 940) doğdu. Hamdânî Emîri Nâsirüddevle'nin en gayretli ve en hırslı oğlu olan Gazanfer, Büveyhîler'den Muizzüddevle'nin ölümü (356/967) üzerine Irak'taki Büveyhî hâkimiyetine son vermek istedi. Ancak babası Nâsirüddevle kendisine engel oldu ve durumu bir mektupla Büveyhî Emîri Bahtiyâr'a bildirdi. Babasının bu hareketine içerleyen Gazanfer, aklı dengesini yitirdiğini ve ülkeyi idare edemeyeceğini ileri sürerek onu Erdümeşt (Küvâşî) Kalesi'ne hapsetti ve Irak'ta idareyi ele geçirdi (356/967). Ebû'l-Muzaffer Hamdân dışında diğer kardeşleri ona itaat arzettiler. Hamdân'ın, babasını derhal serbest bırakmasını isteyerek kendisini tehdit etmesine öfkelenen Gazanfer kardeşi Ebû'l-Berekât'ı onun üzerine sevketti (358/969). Bu arada Nâsirüddevle hapiste vefat etti (Ocak 969). Zor durumda kalan Hamdân, Büveyhî Emîri Bahtiyâr'a yaklaştı. Bahtiyâr, Hamdânî topraklarını ele geçirmek niyetinde olduğundan ona yakın ilgi gösterdi ve değerli hediyeler verdi. Şerîf er-Radî'nin babası Ebû Ahmed Hüseyin b. Mûsâ'yı Gazanfer'e gönderip kardeşler arasında anlaşma sağladı. Gazanfer, bu gelişmelerden sonra Rahbe'ye giden Hamdân'a haber gönderip kendisiyle görüşmek istediğini bildirdi. Ancak Hamdân Gazanfer'e güvenmediği için görüşmeyi kabul etmedi. Bunun üzerine Gazanfer diğer kardeşi Ebû'l-Berekât'ı Rahbe'ye gönderdi. Karkisiyâ'da buluşan iki kardeş anlaşma şartlarını müzakere ettilerse de bir sonuç alamadılar. Ebû'l-Berekât durumu Gazanfer'e arz etmek üzere ayrılacağı sırada Hamdân'ın âni saldırısına mâruz kaldı (3 Ramazan 359/10 Temmuz 970). Ebû'l-Berekât'ın ölümüyle sonuçlanan bu olaydan sonra kardeşler arasındaki mücadele daha da şiddetlendi. Gazanfer'in, kardeşlerinden Ebû'l-Fevâris Muhammed'i hile ile yakalatıp Cizre'de bir kalede hapsedmesine isyan eden diğer kardeşleri Hamdân'ın saflarına kattılar. Gazanfer ile başa çıkamayacağını anlayan Hamdân ise Bahtiyâr'a sığındı (Safer 361/Aralık 971). Gazanfer bu itti-

fakı bozmak için Bahtiyâr ile akrabalık kurmaya karar verdi ve 1.000.000 dinar değerinde çeyiz vererek kızına tâlip oldu.

Bizanslılar, 361 (971-72) yılından beri Anadolu'da müslümanların elindeki şehirleri tahrip ve yağma ediyor, Gazanfer kardeşleriyle mücadele ettiği için bu saldırılar karşısında bir şey yapamıyordu. Domestikos Melias'ın 362'de (972-73) büyük bir ordu ile Meyyâfârikîn'e saldırması ve Âmid'i tehdit etmesi üzerine Ebû'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân'ın gulâmı Hezârmerd Gazanfer'den âcil yardım istedi. Gazanfer de kardeşi Ebû'l-Kâsım Hibetullah idaresindeki bir orduyu Melias'a karşı sevketti. Yapılan savaşta Melias yenilerek esir düştü (30 Ramazan 362/4 Temmuz 973). Bu zafer Gazanfer'e büyük bir itibar kazandırdı.

Hamdân'ın tahrikleri sonunda Gazanfer'i cezalandırmak üzere Musul'a hareket eden Büveyhî Emîri Bahtiyâr, 19 Rebiülevvel 363 (18 Aralık 973) tarihinde Musul'a ulaştı ve şehrin dışında Deyrûlâlâ'da konakladı. Gazanfer onun yaklaşması üzerine Sincar'a çekildi. Bahtiyâr Musul'a girip halka çok kötü davrandı. Bağdat'ta az sayıda askerin kalmasını fırsat bilen Gazanfer şehri ele geçirmeye teşebbüs ettiyse de gizlice anlaştığı Bahtiyâr'ın yakın adamlarından Emîr Sebük Tegin'in kararsızlığı sebebiyle başarılı olmadı. Musul'a dönüp Bahtiyâr ile savaşta girmek üzere iken anlaşma sağlandı (Receb 363/Nisan 974). Bunun ardından Bahtiyâr ile Gazanfer arasındaki ilişkiler giderek gelişti. Bahtiyâr, Abbasî Halifesi Mutî - Lillâh'ı ona "Uddetüddevle" lakabını vermeye ikna etti. Gazanfer daha sonra Bahtiyâr'a, Hamdân'ı teslim ettiği takdirde Büveyhî Hükümdarı Adudüddevle'ye karşı kendisini destekleyeceğini ve Bağdat'ı ele geçirmesine yardımcı olacağını söyledi. Bu şekilde teslim aldığı Hamdân'ı öldürterek ciddi bir rakibinden kurtulmuş oldu. Bunun üzerine Hamdân'ın oğlu Ebû's-Serâyâ Bağdat'a gidip Adudüddevle'den yardım istedi. Kuvvetlerini birleştirerek Adudüddevle üzerine yürüyen Gazanfer ve Bahtiyâr, Sâmerrâ yakınlarındaki Kasrûlcis'te meydana gelen savaşta Adudüddevle tarafından büyük bir bozguna uğratıldı (12 Şevval 367/23 Mayıs 978). Esir düşen Bahtiyâr Adudüddevle'nin emriyle öldürüldü. Büveyhî ordusu daha sonra Musul üzerine yürüyünce Gazanfer şehri terketti. Nusaybin, Meyyâfârikîn, Erzen ve İrmîniye'yi dolaştıktan sonra, o sırada birlikleri tarafından Bi-